

Abdukarimova Gulchexra Baratovna

Toshkent davlat transport universiteti

“Ijtimoiy fanlar” kafedrasida katta o‘qituvchisi

Ushbu asrning so‘nggi 50 yilida global miqyosda aholining qarishi jarayoni shunchalik tezkorlik va izchillik bilan rivojlanib keldiki, uning ahamiyatini bilmaslik har qanday davlatning ijtimoiy siyosati uchun salbiy oqibatlariga olib keladi. Hozirgi vaqtda keksalar va qariyalar juda muhim iqtisodiy, ijtimoiy va tibbiy muammolarni keltirib chiqargan aholining uchinchi eng muhim toifasiga aylandilar, o‘tmishda insoniyat buni tasavvur ham qila olmadi. Avvalo, keksa odamlarga ijtimoiy yordam xizmatlarini kengaytirish, ularga tibbiy yordam ko‘rsatish, sharoit yaratish va ularni saqlash uchun mablag‘ ajratish zarur bo‘ldi. 40-yillarning oxiriga kelib ko‘plab sanoati rivojlangan mamlakatlarning sog‘liqni saqlash va ijtimoiy xizmat ko‘rsatish organlari oldida ko‘plab muammolar yuzaga keldi. Ijtimoiy gerontologiya keksalik va keksalikka xos bo‘lgan tanaviy va ma‘naviy ahamiyatini saqlab qolish uchun ijtimoiy chora-tadbirlar va imkoniyatlarni topish uchun inson qarishining biologik jarayonlarini o‘rganadi. Bu yerda keksa odamning yashash sharoitlari va turmush tarzi muammosi birinchi o‘ringa chiqadi. Ijtimoiy gerontologiya sotsiologiya, ijtimoiy psixologiya, falsafa, statistika, sanoat, iqtisodiyot, ijtimoiy va shaxsiy gigiyenaning keng muammolaridan ajralmasdir. Ijtimoiy gerontologiya umumiy madaniyat masalalari bilan chambarchas bog‘liq, ma‘lum darajada uning o‘lchovi, agar davlat, jamiyat va oilaning keksa odam, uning badandagi va ruhiy farovonligi to‘g‘risida g‘amxo‘rlik darajasini yodda tusak. Qarish jarayonini o‘rganishning turli jihatlarini birlashtirib, ijtimoiy gerontologiya ko‘p tarmoqli fan sifatida insoniyat va jamiyatni o‘rganadigan fanlar tizimida kuchli pozitsiyalarni yegalladi.

"Ijtimoiy gerontologiya" atamasini birinchi bo‘lib 40-yillarning oxirida amerikalik olim YE. Stiglitz ishlatgan. Bugungi kunda ushbu atama odatda

qabul qilingan, ammo aynan nimani anglatishi haqidagi savol uzoq vaqtdan beri bahsli bo'lib kelmoqda. Ijtimoiy gerontologiyani yaxlit fanlararo bilimlar majmuasi yoki qarish jarayonini u yoki bu tarzda o'rganadigan boshqa ijtimoiy fanlar tomonidan to'plangan ma'lumotlarning ko'p qirrali to'plami sifatida ko'rib chiqiladimi-yo'qmi, bu munozaraning mohiyati edi. Ushbu nizo 60-yillarning boshlarida, ijtimoiy gerontologiya nihoyat o'ziga xos kategorik apparati, ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish tamoyillari, ularni umumlashtirish va talqin qilish usullari bilan mustaqil ilmiy fan sifatida tan olinganida hal qilindi.

Ijtimoiy gerontologiyada ilmiy tadqiqotlar uch yo'nalishda amalga oshiriladi.

1. Shaxsning biologik va aqliy qarishining ijtimoiy determinantlari o'rganiladi. Qarish jarayonining shaxsning hayot siklining so'nggi bosqichlarida shaxsga ta'siri o'rganiladi - uning ijtimoiy yehtiyoblari, munosabatlari, qadriyat yo'nalishlari, qiziqishlari, motivlari, faoliyat tuzilishi va xulq-atvori, faoliyati o'zgarishi, ya'ni. butun turmush tarzi. Umuman olganda, ushbu yo'nalish qarish va qarilikning individual, shaxsiy, xususiyatlariga qaratilgan.

2. Biz keksa va keksa odamlarning turli xil ijtimoiy guruhlari va jamoalarini, shuningdek ular a'zo bo'lgan guruhlar va jamoalarni - oila, qarindoshlar, tanishlar doirasi, qo'shnilar va boshqalarni o'rganamiz. Bu holda ijtimoiy gerontologlarning vazifasi

keksa va keksa odamlarning ushbu guruhlardagi o'rni, roli va funksiyalarini, ularning zanjirdagi guruhi va uning alohida a'zolari bilan munosabatlarini aniqlash; qarish jarayoniga bevosita ijtimoiy muhit ta'sirini o'rganish.

3. Keksalar va qariyalarning ijtimoiy holati turli ijtimoiy jarayonlarga ta'sir ko'rsatadigan, jamiyatning ijtimoiy va demografik tuzilishining muhim yeleменти bo'lgan maxsus ijtimoiy va yosh guruhi sifatida o'rganiladi. Ushbu yo'nalish ijtimoiy ta'minot, qariyalarni himoya qilish va ularga xizmat ko'rsatish bilan shug'ullanadigan muassasalar va tashkilotlarning maqsadlarini, tuzilishini va funksiyalarini o'rganadi.

Shunday qilib, gerontologiya ijtimoiy jihatdan:

- keksa odamlarning individual tajribalari;
- qariyalarning jamiyatdagi o'rnini va mavqei;
- keksa odamlarga nisbatan ijtimoiy siyosat.

Ijtimoiy gerontologiya shuningdek, dastlabki kasbiy qarishning sabablari, pensiya oldi va pensiya davri, mehnat qobiliyati, keksa odamlarning kasbiy va ijtimoiy faoliyati.

Ijtimoiy gerontologiya o'z faoliyatining yana bir muhim jihatiga yega - ijtimoiy ish, uning mazmuni quyidagicha:

- farovonligi past va ijtimoiy aloqalari buzilgan qariyalar va qariyalarga, oilalar va qariyalar guruhlariga amaliy yordam ko'rsatish;
- keksalar va qariyalarning ijtimoiy rehabilitatsiyasi, ularning ijtimoiy faolligini oshiradigan sharoitlarni yaratish;
- keksalar va qariyalarni ijtimoiy himoya qilish siyosatini shakllantirish;
- qarish va qarilikning salbiy oqibatlarini bartaraf yetish bo'yicha profilaktika dasturlarini ishlab chiqish;
- keksa odamlarning yashash sharoitlari va moddiy farovonligini oshirish uchun ma'lumotlar bankini yaratish bo'yicha obyektiv tasdiqlangan natijalarni olish uchun ijtimoiy tajribalarni o'tkazish.

Ijtimoiy gerontologiya mamlakatdagi demografik siljishlarning shakllarini, keksayib qolgan aholining ijtimoiy va iqtisodiy oqibatlarini, pensiyaga qadar va "pensiya yoshidagi odamlarning nisbatan uzoq umr ko'rish darajasi va o'limining yuqori sabablarini, ular tayyor bo'lmaganligi va zudlik bilan talab qilinadigan muammolarini o'rganishning yeng muhim vazifalaridan biri deb hisoblaydi. Biroq, birinchi o'rinni AQSH, Yaponiya, Angliya, Kanada va G'arbiy Yevropa mamlakatlarida ilmiy va amaliy ishlar uchun maxsus tayyorgarlik bilan mustaqil ilmiy intizom - ijtimoiy gerontologiya - ajratish va shakllantirishga katta hissa qo'shgan aholining qarishining iqtisodiy muammolari yegalladi. mamlakatlar.

Ijtimoiy gerontologiya - bu aholi qarishining demografik va ijtimoiy-iqtisodiy muammolarini hal qilish uchun mo'ljallangan ijtimoiy intizom

(gerontologiya sohasi, bo'limi). Biologiya, yekologiya va sotsiologiya uchburchakni tashkil yetadi, uning ichida sog'lom va kasal odamning hayoti, uning keksaligi, uzoq umr ko'rishi va o'limi o'rganiladi.

Ammo gerontologiya va geratriya muammosi insonning ochiq tizim yekanligi inobatga olinmasa, ilmiy va amaliy ahamiyatini yo'qotgan bo'lar yedi.

Gerontologiyada testlar ontogenezning barcha davrlarida involyatsion-atrofik jarayonlar natijasida yuzaga keladigan o'zgarishlarni miqdoriy ravishda o'lchash uchun ishlatiladi. Bu asosiy tizimlardagi funksional o'zgarishlarni aniqlash va qarish paytida tanadagi immunobiologik va ruhiy o'zgarishlarni baholash uchun testlar.

Biologik yosh - bu organizmning qarishi, uning salomatligi va kelajakdagi umr ko'rish ko'rsatkichidir. U maxsus testlar va ko'rsatkichlar to'plami bilan belgilanadi. Aslida, bu funksional yosh, bu inson yashagan shaxsiy fazilatlar va sharoitlarga bog'liq. Ba'zi olimlarning fikriga ko'ra, bu turlarning umr ko'rish davomiyligi, boshqalari buni populyatsiyadan individual shaxslarning maksimal umr ko'rishlari, boshqalari buni tanadagi o'zgarishlar va kalendar yosh o'rtasidagi moslik deb hisoblashadi. Biologik yoshni aniqlash fiziologik va yerta qarishni ajratish, profilaktika choralarini ishlab chiqish, insonni ijtimoiy himoya qilish va pensiya siyosati uchun juda muhimdir.

Bolgar gerontologi G. Stoinevning fikriga ko'ra, haqiqatga yeng yaqinroq qarishni biososial hodisa sifatida ifodalaydigan, dinamikasiga genetik, ijtimoiy va iqtisodiy omillar ta'sir ko'rsatadigan nazariya va tushunchalar. Uning fikricha, heterogenezning mohiyati (qarishning rivojlanishi) va uning mexanizmlari haqidagi qarashlaridan qat'i nazar, barcha nazariyalar yakdillik bilan qarish jarayoni moslashuvchan mexanizmlarni kamaytiradigan omillarga, ko'payib boruvchi insidensiyalarga qarab sodir bo'ladigan jarayondir. davomiy hayotni kamaytirish.

Ijtimoiy gerontologiya keksa odamlarning hayot sifatini yaxshilash, milliy daromadning bir qismini ularning foydasiga taqsimlash, ular uchun sog'liqni saqlash xizmatlarini rivojlantirish, pensiya qonunchiligini o'zgartirish,

nafaqaxo'rlarga ishlash imkoniyatini berish, oilaviy va ijtimoiy hayotning bunday tuzilishini yaratish, unda keksa odamlarga munosib o'rin bo'lishi uchun muammolarni hal qiladi.

Gerontologiya (yunon tilidan. Geron, genitive gerontos - keksa odam va ... mantiq), biomedikal fanning tirik organizmlarning, shu jumladan odamlarning qarish hodisalarini o'rganadigan bo'limi. G.ning tarkibiy qismlari geratriya - qarilik organizmining kasalliklari xususiyatlari haqidagi ta'limot, gigiyena - katta yoshdagi odamlar gigiyenasi haqidagi ta'limot va gerontopsixologiya. 20-asrning boshidan beri. qarishning bir necha nazariyalari ilgari surilgan. I.I.Mechnikov nazariyasiga ko'ra (1908) qarish - bu organizmning ichak yo'llarida yashovchi bakteriyalarning metabolizm mahsulotlari va organizmning azot almashinuvi mahsulotlari (siydik kislotasi) bilan zaharlanishining natijasidir.

Chex biolog V.Ruzicka qarish zollarning gelga aylanishiga, protoplazmaning kondensatsiyalanish jarayoniga asoslangan deb hisoblagan. Sovet olimlari V.V. Alpatov va O.K.Nastyukova organizmning qarishi fermentlar faolligining pasayishiga qadar kamayadi, deb hisoblashgan.

Zamonaviy gerontologiya molekulyar va hujayra darajasidan butun organizmgacha qarish mexanizmlari va sabablarini o'rganadi. Asabni tartibga solish jarayonlarining roliga alohida e'tibor beriladi. Ushbu asarlar geratriya sohasida tadqiqotlarning rivojlanishiga olib keldi - yoshi kattaroq guruhdagi odamlarda rivojlanish xususiyatlarini o'rganish, kasallikning oldini olish. Ushbu aholi guruhlarining tibbiyot muassasalariga tobora ko'payib borishi va bu borada amaliy sog'liqni saqlash bo'yicha yangi vazifalarning paydo bo'lishi terapiya, psixiatriya, jarrohlik, fiziologiya va boshqalarda intensiv ravishda yuzaga kelgan bir qator klinik ixtisosliklar bo'yicha geratriya bo'limining ajratilishiga olib keldi.

Gerontologiyaning rivojlanishi uchta asosiy yo'nalishda amalga oshiriladi: eksperimental, klinik va ijtimoiy. Gerontologiya o'z tadqiqotlarida klinik, biologik, biokimyoviy, biofizik, fiziologik va boshqa usullardan foydalanadi. Gerontologiyaning ijtimoiy va gigiyenik jihatlari sohasidagi ilmiy tadqiqotlar ijtimoiy sharoitga qarab, yerta qarishning sabablarini o'rganishga, odamlarning

turmush tarziga, keksa yoshdagi odamlar ishini, ularning ovqatlanishini, jismoniy faolligini, ijtimoiy va ijtimoiy jihatdan tashkil yetishning yeng oqilona shakllarini topishga qaratilgan. tibbiy yordam.

REFERENCES

1. A. Sabatye A. Jizn fransiska assizskago. – Moskva. 1996. – 365 s.
2. Glotov M.B. Pokoleniye kak kategoriya sotsiologii // Sotsiologicheskiye issledovaniya. – Moskva, 2004. № 10. – S. 42-48.
3. Sotsiologicheskiy ensiklopedicheskiy slovar. – Moskva, Izdatelstvo NORMA, 2000. – S. 488.
4. Kalinovskiy, Y.I. Filosofiya obrazovatelnoy politiki / Y.I. Kalinovskiy. – Moskva, 2000. – S. 540.
5. Miponov, A. V. Ponyatie sennosti, vidi i iepapxiya sennostey / A.V. Miponov // Sotsialno-gumanitapnie znaniya. – 2007. – № 1 S-101.
6. Abdulkarimova G. B. Nauchno-filosofskiy analiz sovremennogo etapa globalizatsii // Nauka, obrazovaniye i kultura. – 2019. – № 4 (38). – S. 36-37